

Oorlogsverhalen in de klas

Resultaten van een online enquête over ervaringen en wensen van docenten met betrekking tot gastsprekers

Ingeborg Bennink en Vincent Hazelhoff in opdracht van
Landelijk Steunpunt Gastsprekers WOII-Heden februari 2017

“Tijdens de lessen van een gastspreker zag ik dat de interesse van de leerling op de juiste manier geprikkeld werd.”

Docent vo

1 Inleiding	
1.1 De enquête	
‘Oorlogsverhalen in de klas’	4
1.2 Gastsprekers anno 2016	8
2 Resultaten	
2.1 Demografische achtergrond van de respondenten	10
2.2 Docentenbelangstelling voor de periode 1940-1945	14
2.3 De ervaringen met gastsprekers in de klas	16
2.4 De wensen met betrekking tot gastsprekers in de klas over de Tweede Wereldoorlog en de Japanse bezetting van Nederlands-Indië	20
2.5 De wensen met betrekking tot gastsprekers uit recente/actuele conflictgebieden in de wereld	26
3 Samenvatting en aanbevelingen	31/35
Bijlage	37

Fotografie: Landelijk Steunpunt Gastsprekers WOII-Heden
Op foto voorzijde: Stella Lens

Eva Weyl

1 Inleiding

1.1 De enquête 'Oorlogsverhalen in de klas'

Hoe borgen we in de (nabije)toekomst de ooggetuigenverhalen over de Tweede Wereldoorlog? Het is een vraag waar veel cultuurhistorische organisaties in Nederland zich mee bezig houden. De periode 1940-1945 komt steeds verder van ons af te staan; de eerste generatie ooggetuigen verdwijnt langzamerhand. Persoonlijk vertelde ooggetuigenverslagen over deze periode worden hierdoor steeds schaarser. Om adequaat te reageren op deze onomkeerbare omslag in onze herinneringscultuur is het belangrijk om nu actief te onderzoeken hoe deze verhalen in de nabije toekomst het beste overgedragen kunnen worden. Wat doen we als de eerste generatie ooggetuigen daadwerkelijk niet meer kunnen vragen hoe het was om als kind of (jong)volwassene de oorlog mee te maken?

Het *Landelijk Steunpunt Gast sprekers WOII-Heden (Steunpunt Gast sprekers)* heeft in samenwerking met het *Nationaal Comité 4 en 5 mei* in het najaar 2016 onderzoek gedaan naar de toekomst van het gast sprekerschap. Het *Steunpunt Gast sprekers* heeft een online enquête uit laten zetten onder docenten. Waar liggen de actuele behoeften in het onderwijs omtrent het (doceren van) oorlogsverleden in de klas, als straks de eerste generatie ooggetuigen wegvalt? De resultaten van dit onderzoek zijn gebundeld in deze rapportage.

Eerdere onderzoeken over gast sprekers in de klas Voordat we verder ingaan op ons eigen onderzoek, nemen we u kort mee naar recente andere onderzoeken. In 2015 en 2016 zijn gast sprekers meerdere malen aan bod gekomen binnen onderzoeken over het onderwerp de Tweede Wereldoorlog in de klas. Een gast spreker brengt de 'echte' wereld in de

klas. Het is nuttig en leerzaam. Een ruime meerderheid van de docenten vindt een gastspreker een nuttige toevoeging aan het curriculum.¹

In het onderzoek 'Oorlog in de Klas' (2014 - *Nationaal Comité 4 en 5 mei*) is naar voren gekomen dat 36% van de Nederlandse primair onderwijs (po)-docenten en 42% van de voortgezet onderwijs (vo)-docenten uit dat onderzoek wel eens een gastdocent in de klas heeft gehad.² Van deze gastsprekers kwam het merendeel uit de eerste generatie; de generatie die de oorlog zelf hebben meegemaakt. Docenten nodigen daarnaast ook derden die veel van de Tweede Wereldoorlog weten uit in hun klas. De docenten zijn minder bekend met gastsprekers die vertellen over andere oorlogen.

Vo-docenten komen het meest in contact met gastsprekers dankzij het *Landelijk Steunpunt Gastsprekers WOII-Heden* (59%). In het primair onderwijs komen docenten het meest in contact met gastsprekers dankzij hun persoonlijke netwerk. Andere organisaties die benaderd worden door docenten zijn: *Het Veteraneninstituut* (po 3%, vo 15%) en *Stichting Gastdocenten Tweede Wereldoorlog, werkgroep Zuidoost-Azië* (po 4%, vo 11%).

Uit ander onderzoek van het *Nationaal Comité 4 en 5 mei* blijkt dat tweede en derde generaties oorlogsgetroffenen vinden dat gastsprekers in de klas een belangrijke manier is om de Tweede Wereldoorlog levend te houden.³ De derde generatie oorlogsgetroffenen vindt dit zelfs de beste manier. Een aanbeveling uit dit rapport was daarom te onderzoeken in hoeverre docenten openstaan voor gastsprekers uit de tweede (naoorlogse) generatie. Deze vraag is nadrukkelijk meegenomen in de online enquête.

¹ Sijbers, Rob, Sanne Elfering, Marcel Lubbers, Peer Scheepers, Maarten Wolbers, 'Maatschappelijke thema's in de klas. Hoe moeilijk is dat?' i.o.v. *Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap* (2015). p.50.

² 'Oorlog in de klas. Aandacht voor de Tweede Wereldoorlog in het primair en voortgezet onderwijs.' *Nationaal Comité 4 en 5 mei* (2014) p.17.

³ In de schaduw van de oorlog. Activiteiten en behoeften van de tweede en derde generatie WOII-getroffenen. *Nationaal Comité 4 en 5 mei* (2016) p.9.

Gastles op Basisschool Groen van Prinstererschool in De Bilt

Vraagstelling 'Oorlogsverhalen in de klas' De kern van het onderzoek 'Oorlogsverhalen in de klas' is samen te vatten met de vraag: Welke wensen en behoeften hebben docenten (uit het primair en voortgezet onderwijs) ten opzichte van het ontvangen van gastsprekers in de klas?

Dit onderzoek bekijkt dit vraagstuk vanuit twee invalshoeken. Ten eerste is er onderzocht wat de ervaringen en wensen zijn met betrekking tot het huidige aanbod gastsprekers (eerste generatie) en in welke mate er behoefte is aan gastsprekers en lesmateriaal uit een naoorlogse generatie oorlogsgetuigen. Deze generatie gastsprekers heeft zelf de Tweede Wereldoorlog niet meegemaakt, maar kan wel het oorlogsverleden van zijn/haar familie delen. Het betreft hierbij de hele periode rond de Tweede Wereldoorlog, dus ook de Japanse bezetting in Nederlands-Indië. Ook kunnen zij vertellen over de impact die dat op hun eigen leven heeft gehad. Ten tweede is de vraag gesteld in hoeverre er behoefte is aan een gastspreker en lesmateriaal uit een recent/hedendaags conflictgebied.

Methodiek Er is gekozen voor een exploratief onderzoek. Hierbij is gebruik gemaakt van de verschillende netwerken, waaronder het eigen netwerk van het *Steunpunt Gastsprekers* en het *Herinneringscentrum Kamp Westerbork*, waaronder het Educatief Overleg binnen het veld '40-'45. Binnen het onderwijs zijn meerdere gastsprekerorganisaties actief, zoals het *VeteranenInstituut* en de *Stichting Gastdocenten werkgroep Zuidoost-Azië*. Ook hen is input en medewerking gevraagd voor dit onderzoek.

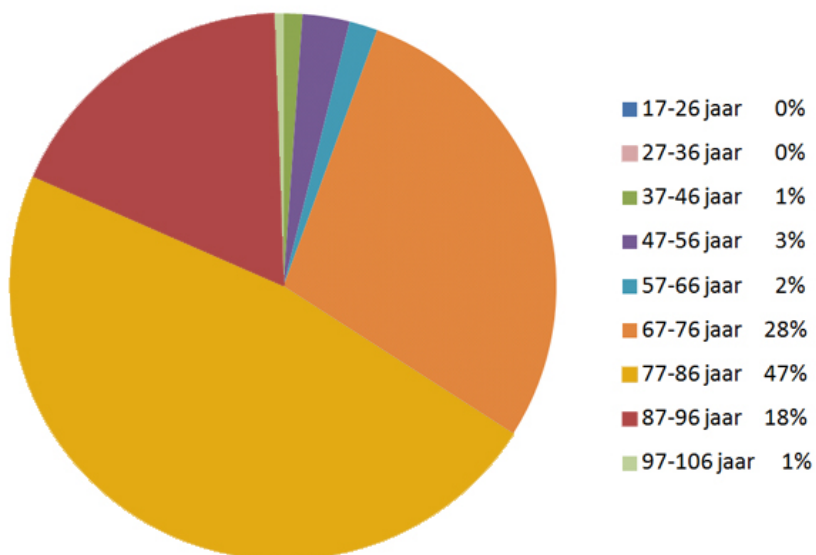
Ook diverse culturele en educatieve (provinciale) organisaties hebben meegewerkt aan de verspreiding van deze enquête, o.a. door mailing en nieuwsberichten aan hun netwerk. Om docenten buiten het netwerk van het steunpunt te bereiken, is er tevens steekproefgewijs en evenredig verdeeld over Nederland een groep scholen aangeschreven. Hierbij is o.a. gebruik gemaakt van het *open source*-bestand van Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). (Zie de bijlagen voor een volledige lijst van organisaties die op verzoek van het *Steunpunt Gastsprekers* mee hebben geholpen aan het verspreiden van de enquête 'Oorlogsverhalen in de klas'.)

Naast direct mailing is de ontvanger gevraagd de link naar de enquête ook actief te delen onder zijn/haar collega's. Op deze wijze is er gepoogd optimaal rendement te behalen en gebruik te maken van een zogenaamd 'vliegwieleffect'. Voor het afnemen van de enquête is gebruik gemaakt van het SurveyMonkey, aanbieder van online enquetesoftware. De eerste opzet van de vragen lag al klaar bij het *Steunpunt Gast sprekers* en er was een maand voorbereidingstijd voor de onderzoekers. De enquête is ingevuld tussen 7 oktober en 13 november 2016.

Over het Landelijk Steunpunt Gast sprekers WOII-Heden Het *Landelijk Steunpunt Gast sprekers WO II-Heden* wil het bezoek van ooggetuigen van de oorlog aan scholen stimuleren. Bij het *Steunpunt Gast sprekers* zijn gast sprekers met verschillende achtergronden aangesloten die uit eigen ervaring kunnen vertellen over de Tweede Wereldoorlog of over recente conflicten en vredesmissies. Deze ooggetuigen vertellen hun persoonlijk verhaal over b.v. onderdrukking, vervolging, verzet of dagelijks leven in (en na) oorlogstijd, voor de hoogste groepen van het basisonderwijs en alle klassen van het voortgezet onderwijs en het middelbaar en hoger onderwijs. Andere organisaties en niet-onderwijsinstellingen die in contact willen komen met een gast spreker kunnen het *Steunpunt Gast sprekers* ook benaderen.

Het *Steunpunt Gast sprekers* is intermediair tussen onderwijs en gast sprekers, met als doel beide partijen het organisatorische werk uit handen te nemen en zorg te dragen voor pedagogisch en didactisch verantwoorde gastlessen. Het *Steunpunt Gast sprekers* is vanwege subsidiëring door het ministerie van VWS in staat om de gastlessen te realiseren tegen slechts reiskostenvergoeding door de scholen. Het *Steunpunt Gast sprekers* brengt daarnaast ondersteunend materiaal uit, geeft voorlichting en adviezen, verzorgt coaching en organiseert cursussen. Het *Steunpunt Gast sprekers* is als project ondergebracht bij *Herinneringscentrum Kamp Westerbork*.

Leeftijdverdeling gastsprekers 2016

1.2 Gastsprekers anno 2016

Het *Steunpunt Gastsprekers* heeft op 1 juli 2016 een nieuwe peiling van de kerngegevens verricht. De hieronder genoemde aantallen betreft alleen gastlessen, hier zijn geen mediaverzoeken bij inbegrepen.

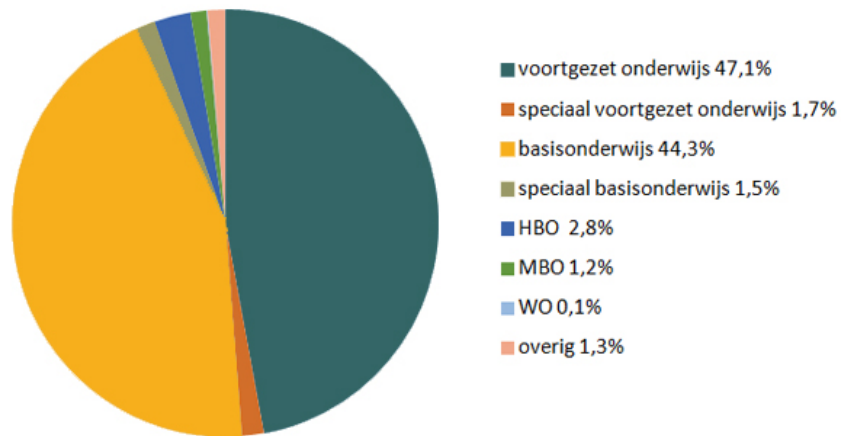
Aantal gastsprekers Het *Steunpunt Gastsprekers* heeft 223 actieve gastsprekers in haar bestand. Daarvan komen 211 uit de eerste generatie en twaalf uit de tweede generatie. Daarnaast heeft het *Steunpunt Gastsprekers* veertien aspirant-gastsprekers aangetrokken, waarvan zeven uit de eerste generatie, zes uit de tweede generatie en één uit de derde generatie. Het totaal aantal gastsprekers van het *Steunpunt Gastsprekers* staat daarmee op 237. Het *Veteraneninstituut* heeft in het schooljaar 2015/2016 152 sprekers actief ingezet.

Thematische verdeling gastsprekers Het merendeel van de gastsprekers van het *Steunpunt Gastsprekers*, 110 personen, zijn Joodse oorlogsgetroffenen (Joodse kampoverlevenden (31) en Joodse onderduikers (79)). De andere groepen zijn overlevenden van Japanse kampen (26), burger/oorlogsgetroffenen (23), kinderen van verzetsstrijders (23), jonge veteranen (11), kinderen van 'politiek foute' Nederlanders (8), verzet/kampoverlevenden verzet (8), buitenkampers Nederlands-Indië(4), Molukkers (3), Roma/Sinti (3), Birma-Siam (1), veteraan politionele acties (1), oude veteraan (1) en een dwangarbeider (1).

Leeftijdverdeling gastsprekers Bijna de helft van alle sprekers komt uit de periode 1930-1940 (85). Zij waren kind in de oorlog. Geboren in, of vlak na de Tweede Wereldoorlog zijn 50 gastsprekers. Derde grootste groep wordt gevormd door gastsprekers ouder dan 86 jaar (geboren in 1930 of eerder): 34 personen, dat is 19% van het totaal. De jongste twee gastsprekers zijn geboren tussen 1970 en 1980.

Aantal gastlessen per jaar In het kalenderjaar 2016 zijn er bij het *Steunpunt Gastsprekers* 1816 gastlessen genoteerd. Dat is meer dan in 2015 (toen er in totaal 1608 gastlessen verzorgd werden) en meer dan in

Verdeling gastlessen 2016

2010 (toen er 1125 gastlessen verzorgd werden). Het merendeel van de lessen in 2016 werd gegeven op het voortgezet onderwijs (47%) en het primair onderwijs (44%). Overige gastlessen werden gegeven op het speciaal onderwijs, het MBO, of het HBO.

De gastsprekers van het *Veteraneninstituut* hebben in het schooljaar 2015-2016 1516 gastlessen verzorgd⁵. In schooljaar 2014-2015 waren dit er 1002, in het schooljaar 2010-2011 330.⁴

Aantal bereikte leerlingen Het totaal aantal leerlingen dat via het *Steunpunt Gastsprekers* een gastspreker op bezoek heeft gehad, lag in 2010 nog op 27.637 en in 2016 komt dit uit op 47.407 leerlingen. Ook het *Veteraneninstituut* ziet de laatste jaren een stijgende lijn in haar leerlingbereik: 8.268 in schooljaar 2009-2010⁴ en 34.996 in schooljaar 2015/2016.⁵

⁴ Veteraneninstituut, 'Factsheet 'Veteraan in de klas' December 2014:
<https://www.veteraneninstituut.nl/wp-content/uploads/2014/12/FS22-Veteraan-in-de-Klas.pdf>

⁵ Veteraneninstituut en Nationaal Comité Veteranendag, Rapportage 'educatief programma veteraan in de klas', 2016

Resultaten

De online enquête 'Oorlogsverhalen in de klas' werd door 665 respondenten volledig ingevuld en ingestuurd.*

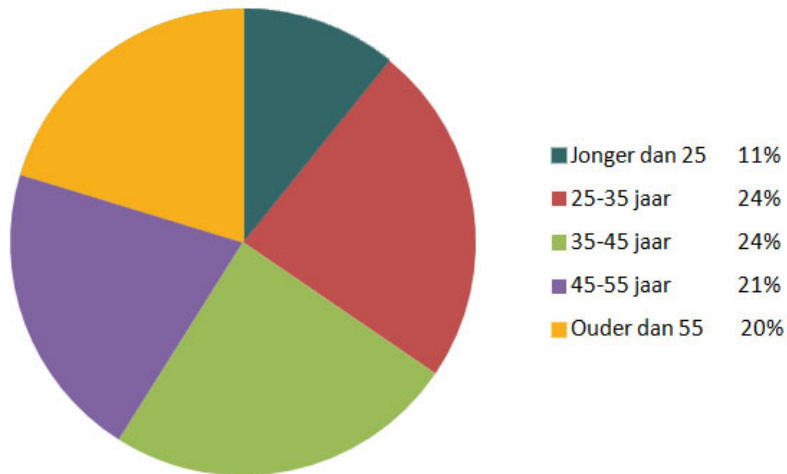
2.1 Demografische achtergrond van de respondenten

Sekse Van de 665 respondenten is 67% (448) vrouw en 33% (217) man. Bij het primair onderwijs valt dit verschil hoger uit: 69% is vrouw, 31% man. In het voortgezet onderwijs is het verschil kleiner: 64% vrouw tegenover 36% man.

Leeftijd Er is een vrijwel evenredige leeftijdsverdeling onder de respondenten. De groep jonge (25 jaar of jonger) docenten en PABO-studenten is het kleinst: 11%. Andere leeftijdsgroepen: 25-35 jaar, 35-45 jaar, 45-55 en 55+ liggen ieder tussen de 20% en 24% van het geheel.

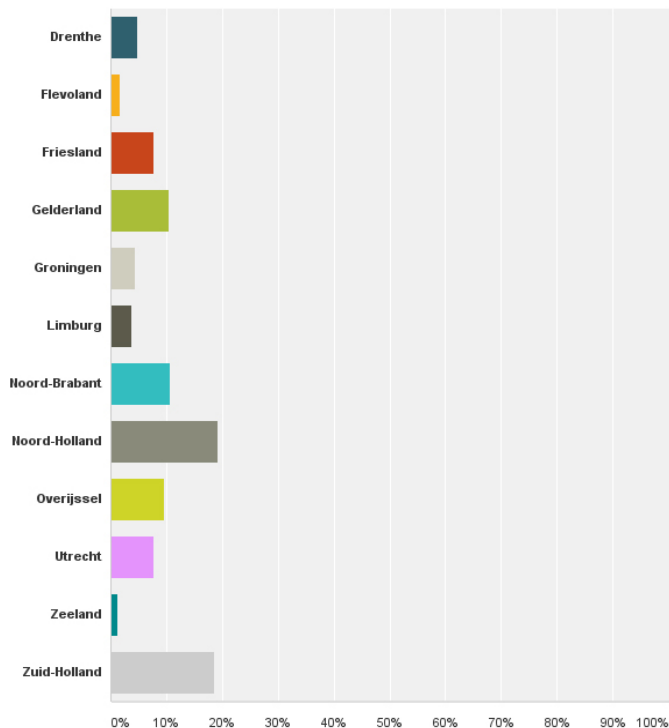
Landelijk of stedelijk gebied 48% van de basisschooldocenten doceert aan een onderwijsinstelling in landelijk gebied, 52% in een stedelijk gebied. Voor het voortgezet onderwijs geldt: 47% landelijk om 53% stedelijk.

**Leeftijdsverdeling respondenten
"Oorlogsverhalen in de klas"**

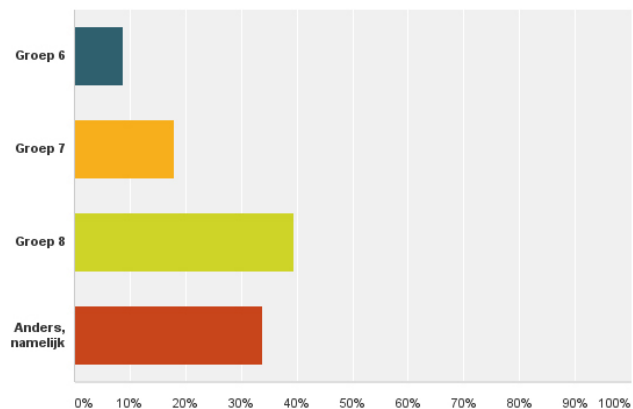

* Vanaf nu wordt daar waar het de leesbaarheid versterkt het 'primair onderwijs' afgekort tot po, 'voortgezet onderwijs' wordt afgekort tot vo. Daar waar 'docenten' staat worden zowel leerkrachten uit het po, alsook docenten uit het vo en hoger bedoeld.

In welke provincie is uw school gevestigd?

Aan welke groep (po) doceert u?

Provinciale verdeling De meeste respondenten komen uit Noord-Holland (129) en Zuid-Holland(123). Gezamenlijk maakten zij 38% van het totale aantal uit. De drie noordelijke provincies (Friesland, Drenthe, Groningen), maakten 17% van het geheel uit. Er is een goede landelijke spreiding onder de respondenten.

Primair of voortgezet onderwijs 446 respondenten geven les aan het primair onderwijs (67%). Dit tegenover 179 op het voortgezet onderwijs (27%). 27 andere respondenten gaven aan aan het hoger onderwijs (MBO, HBO,WO) verbonden te zijn (4%). De overige 2% van de respondenten geven o.a. les in het volwassenenonderwijs, of hebben momenteel geen vaste plek maar wel ervaring met het ontvangen van gastsprekers in de klas.

Primair onderwijs

Grondslag van de school In totaal komen 446 respondenten uit het primair onderwijs. 214 daarvan geven les op een school met een christelijke grondslag (48%). Een andere grote groep doceert op het openbaar onderwijs, namelijk 165 (37%). 67 anderen (15%) geven les aan een andere richting: onder deze groep vallen onder andere docenten van interconfessionele of islamitische scholen.

Onderwijsconcept: Dalton, Montessori, Jenaplan Een deel van de docenten uit het primair onderwijs geeft les op een Daltonschool (5%), een Montessorischool (3%) of een Jenaplanschool (2%). De grootste groep (72%) heeft 'niet van toepassing' geantwoord.

Groepsverdeling Het merendeel van de docenten geeft les aan groep 8 (40%), groep 7 (18%) en groep 6 (9%). (Een deel van de 446 respondenten geeft aan meerdere bovenbouwgroepen (17%) of aan wisselende klassen (5%) les. De overige respondenten zijn wel aan het primair onderwijs gelieerd, maar geven momenteel zelf geen les; o.a. directeurs, Interne Cultuurcoördinatoren (ICC'ers) en interne of ambulante begeleiders.

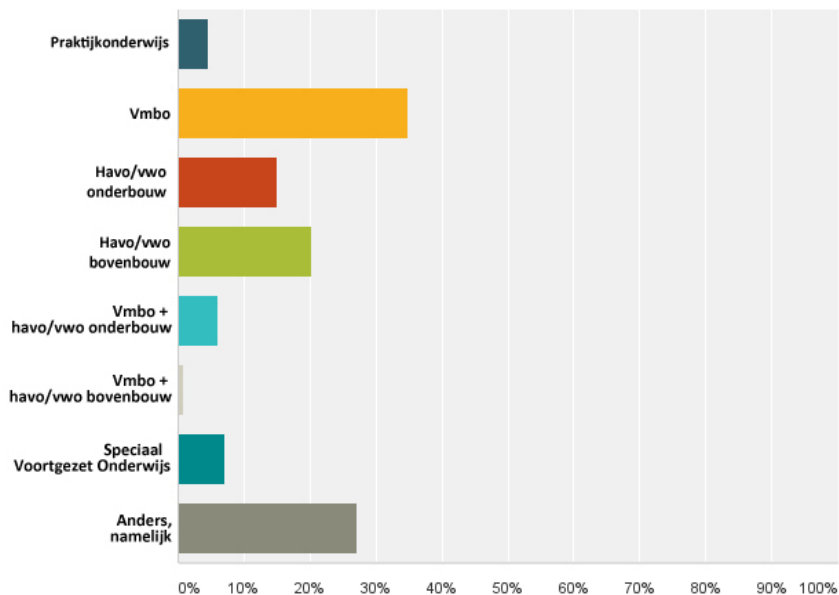
Voortgezet onderwijs

195 respondenten geven les in of zijn gelieerd aan het voortgezet onderwijs. Dat is 29% van het totale aantal respondenten.

Grondslag van de school Een meerderheid van deze 195 respondenten is verbonden aan een openbare school: 53%. Een andere grote groep doceert aan een school met een christelijke grondslag (37%). 28 respondenten geven aan les te geven aan voortgezet onderwijs met een andere richting (10%). Onder deze groep vallen onder andere oecumenische, interconfessionele en islamitische scholen.

Lesrichting Het merendeel van de respondenten uit het voortgezet onderwijs geeft les aan het vmbo (37%), havo/vwo bovenbouw (23%), havo/vwo onderbouw (16%). 7% van de respondenten uit het vo geeft les in het speciaal voortgezet onderwijs.

Aan welke doelgroep (vo) doceert u?

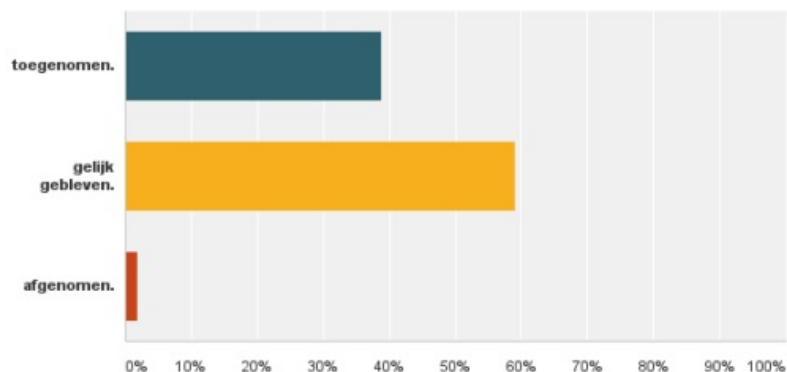

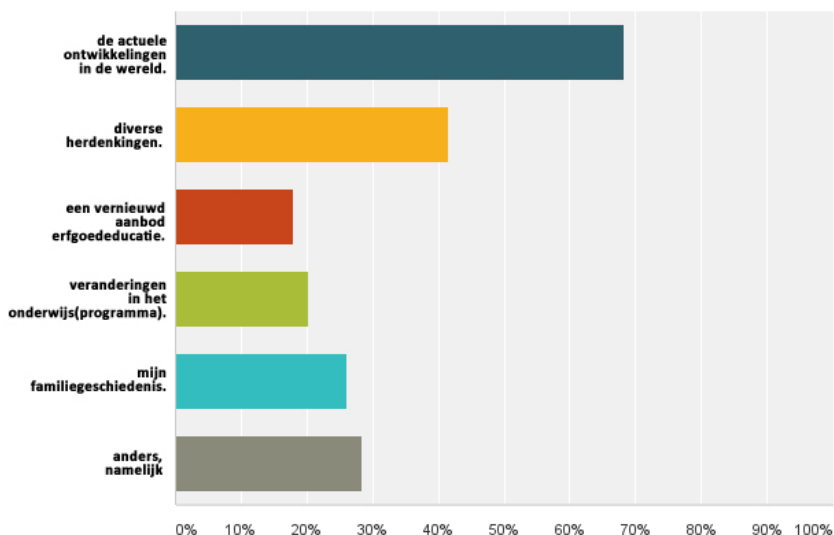
“Mijn belangstelling voor de de periode 1940-1945 is toegenomen omdat ik het een essentieel onderdeel vind van onze geschiedenis en het ten grondslag ligt aan de hedendaagse cultuur en wereld waarin wij leven.”

Docent po bovenbouw

De Tweede Wereldoorlog is steeds langer geleden. Mijn belangstelling, als docent, voor deze periode is...

Mijn belangstelling voor de periode 1940-1945 is toegenomen vanwege

2.2 Docentenbelangstelling voor de periode 1940-1945

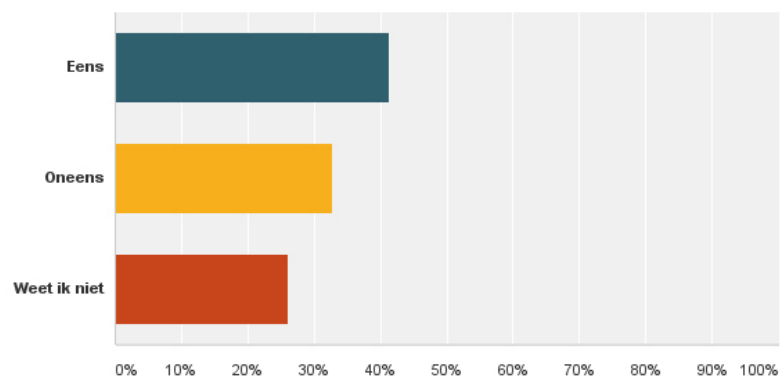
Het is voor het *Steunpunt Gast sprekers* belangrijk om te weten hoe de interesse van docenten (en hun leerlingen) voor de periode 1940-1945 zich ontwikkelt.

Het aantal van 316 respondenten** beantwoordde de volgende vraag: 'De Tweede Wereldoorlog is steeds langer geleden. Mijn belangstelling, als docent, voor deze periode is...'.
De interesse van 123 respondenten (39%) is toegenomen. 187 respondenten (59%) gaven aan dat hun belangstelling gelijk is gebleven. De zes personen die aan hebben gegeven dat hun belangstelling is afgenomen (2%) hebben o.a. als reden opgegeven dat er de afgelopen jaren een overkill aan aandacht voor de Tweede Wereldoorlog is geweest, en de interesse nu naar de ondergesneeuwde thema Eerste Wereldoorlog is gegaan. Ook het wijziging van klas (in po: van bovenbouw- naar onderbouwklas) werd als reden opgegeven.

In de opvolgreacties van de respondenten die hebben geantwoord dat hun docenteninteresse voor de periode van de Tweede Wereldoorlog is toegenomen, is te lezen dat persoonlijke aanraking met het thema door het horen van de eerstelijns verhalen, bezoeken aan historische plekken (o.a. kamp Ravensbrück) en de eigen familiegeschiedenis (26%) van invloed is. Toch gaven de meeste respondenten (68%) aan dat de actuele ontwikkelingen in de wereld en de diverse herdenkingen (41%) hun interesse in de periode 1940-1945 hebben doen toenemen.

** Deze vraag kon door technische omstandigheden niet aan alle 665 respondenten worden voorgelegd. Het aantal van 316 respondenten (demografisch representatief voor gehele groep) heeft de vraag wel beantwoord.

**Bij mijn leerlingen zie ik een
toenemende belangstelling voor de periode
van de Tweede Wereldoorlog.**

Daarnaast ziet 41% van deze groep respondenten de interesse van leerlingen voor de periode 1940-1945 toenemen, 32% ziet dat niet en 26% weet niet of de belangstelling toeneemt.

“Voor kinderen blijft het heel indrukwekkend om iemand te horen en te zien die de Tweede Wereldoorlog echt heeft meegemaakt en die er (spannende) verhalen over kan vertellen.”

Docent po bovenbouw

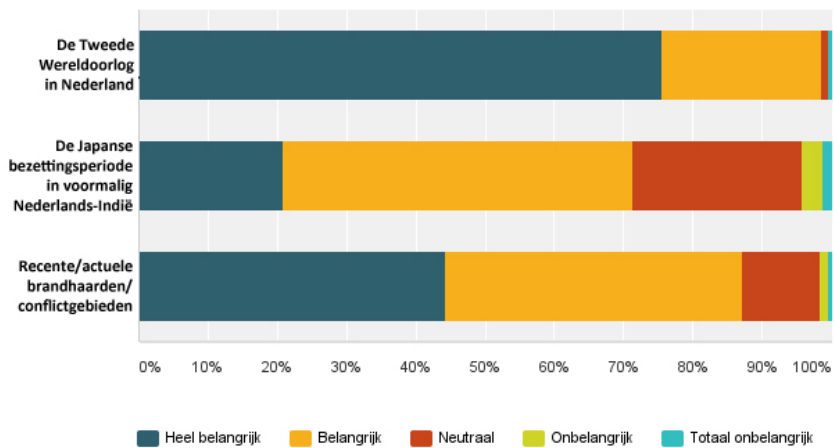
2.3 De ervaringen met gastsprekers in de klas

In dit gedeelte van de enquête vroegen we naar de ervaringen met gastsprekers. Welke ervaringen heeft men met persoonlijke levensverhalen en het ontvangen van gastsprekers in de klas?

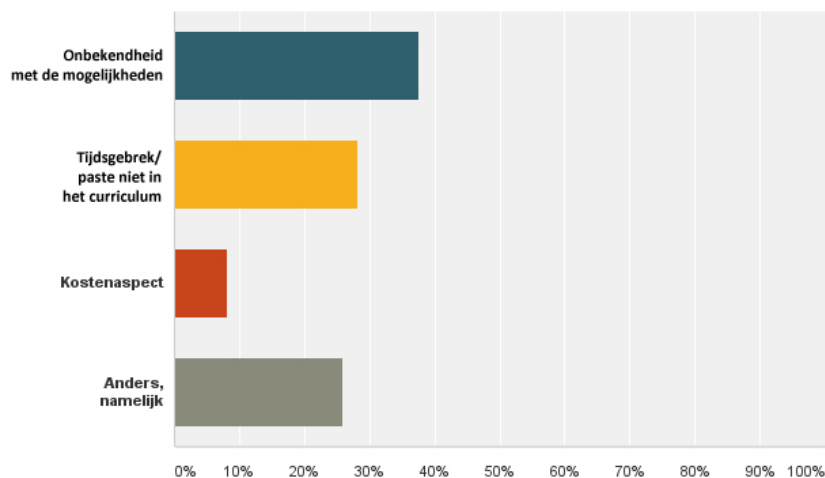
De respondenten vinden het gebruiken van persoonlijke levensverhalen 'heel belangrijk'. Dat blijkt uit de antwoorden op de vraag: 'Hoe belangrijk vindt u het gebruik van persoonlijke levensverhalen in uw lessen over'. Hierbij werd gevraagd naar de mate van belangrijkheid van drie onderwerpen: de Tweede Wereldoorlog in Nederland, de Japanse bezettingsperiode in voormalig Nederlands-Indië en de Recente/actuele brandhaarden/conflictgebieden.

Van de respondenten vindt 75% het gebruik van levensverhalen in de lessen over de Tweede Wereldoorlog in Nederland heel belangrijk. Ook de persoonlijke verhalen over recente/actuele brandhaarden/conflictgebieden valt voor 44% van de respondenten in deze categorie. Het gebruik van persoonlijke verhalen over de Japanse bezettingsperiode in voormalig Nederlands-Indië sluit de rij met bijna 21%. Opvallend bij dit laatste onderwerp is dat hier procentueel gezien de grootste groep 'neutraal' heeft beantwoord (bij respondenten po 27% en bij respondenten vo 17%).

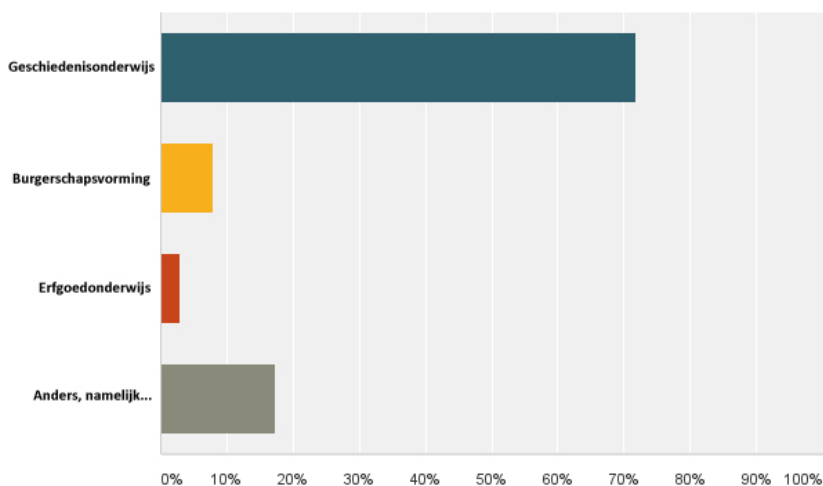
Hoe belangrijk vindt u het gebruik van persoonlijke levensverhalen in uw lessen over:

Wat was hiervan de reden?

Binnen welk kader vond deze les plaats?

“Mensen die vanuit eigen levenservaring vertellen zijn erg boeiend voor de kinderen. Ze zuigen het op.”

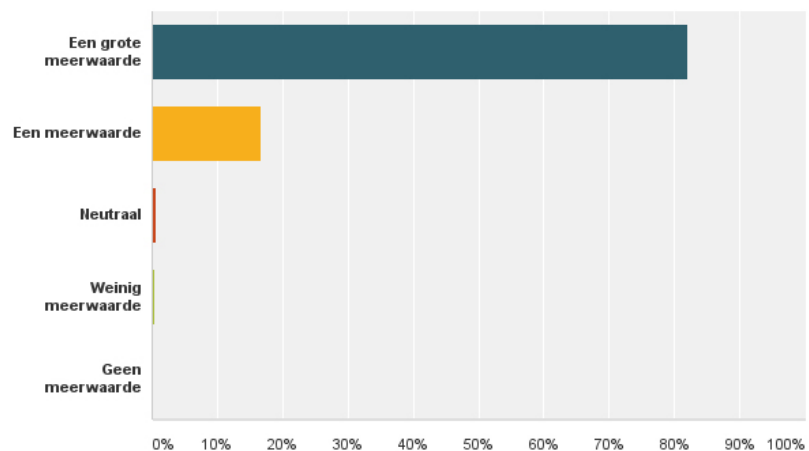
Docent po

Een groot gedeelte van de respondenten van deze enquête (87%) heeft de afgelopen vijf jaar een gastspreker in de klas gehad.

'Onbekendheid met de mogelijkheden' is voor de overige 13% de grootste reden dat zij nog geen gastspreker hebben ontvangen. Deze groep komt relatief vaker uit Overijssel, hun school staat vaker in landelijk gebied (53% tegen 45% van de gastspreker ervaren respondenten), en ze geven vaker les aan de lagere bovenbouwklassen van het po. In het open antwoordveld gaf men aan dat het ontbreken van ervaring met gastsprekers voornamelijk kwam omdat het niet binnen het gegeven onderwijs past (o.a. *“Deze lesstof kwam niet voor in het curriculum waar ik aan deelneem.”* of respondent geeft geen les aan klas waar aanbod voor gemaakt is). Van de groep respondenten die nog geen gastspreker heeft ontvangen komt 44% uit het po en 30% uit het vo. Ook gaf men aan Oorlogs- en herinneringsmusea/organisaties als de *Anne Frankstichting*, *Kamp Vught*, het *Verzetsmuseum* en de Joodse buurt in Amsterdam te bezoeken.

De uitgenodigde gastsprekers werden het meest ontvangen in het kader van de geschiedenislessen (72%). Bij 'anders' vulden respondenten o.a. in dat de gastspreker was uitgenodigd in het kader van projectmatig en thematisch werken. Ook werden gastsprekers uitgenodigd rond 4/5 mei of werden er opmerkingen gemaakt over andersoortige inkadering van een gastles: *“De huidige vluchtelingenproblematiek vind ik beter*

Hoeveel meerwaarde had(den) deze gastspreker(s) op uw les?

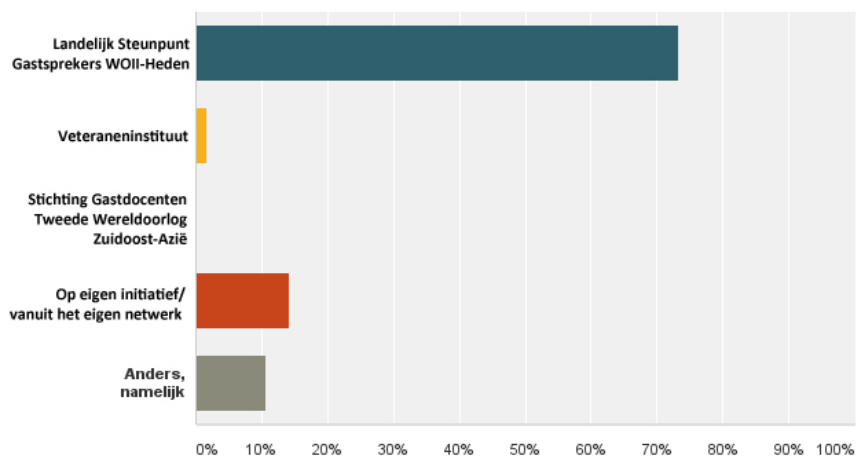

aansluiten bij het vak maatschappijleer en niet direct bij de geschiedenislessen", aldus een docent vo.

Voor een heel groot deel van de respondenten was het ontvangen van een gastsprekers in de klas van 'een grote meerwaarde'. De komst van de gastspreker laat een iets grotere indruk achter bij het po (84% geeft 'een grote meerwaarde' aan, ten opzichte van 74% van de respondenten vo. 'Een meerwaarde' wordt door 24% van de po respondenten geantwoord, ten opzichte van 14% van de respondenten vo).

De gastlessen bij deze respondenten waren voornamelijk georganiseerd door het *Landelijk Steunpunt Gastsprekers WOII-Heden* (73%). Naast de plaatselijke 4/5 mei comités, 'een combinatie van bovenstaande', persoonlijk contact of 'via-via', wordt ook een aantal keer (16 van de 61 antwoorden) *'Herinneringscentrum Kamp Westerbork'* genoemd. Hier wordt waarschijnlijk ook het *Steunpunt Gastsprekers* bedoeld. Blijkbaar maken deze respondenten geen onderscheid tussen het *Herinneringscentrum Kamp Westerbork* en het *Steunpunt Gastsprekers* dat in deze organisatie is ondergebracht.

Het gastsprekerbezoek was georganiseerd door:

“Het was een mevrouw die bij ons haar verhaal heeft verteld en dat was zo bijzonder, zo indringend en zo te begrijpen voor de kinderen.”

Docent po

Marion de Klijn

2.4 De wensen met betrekking tot gastsprekers in de klas

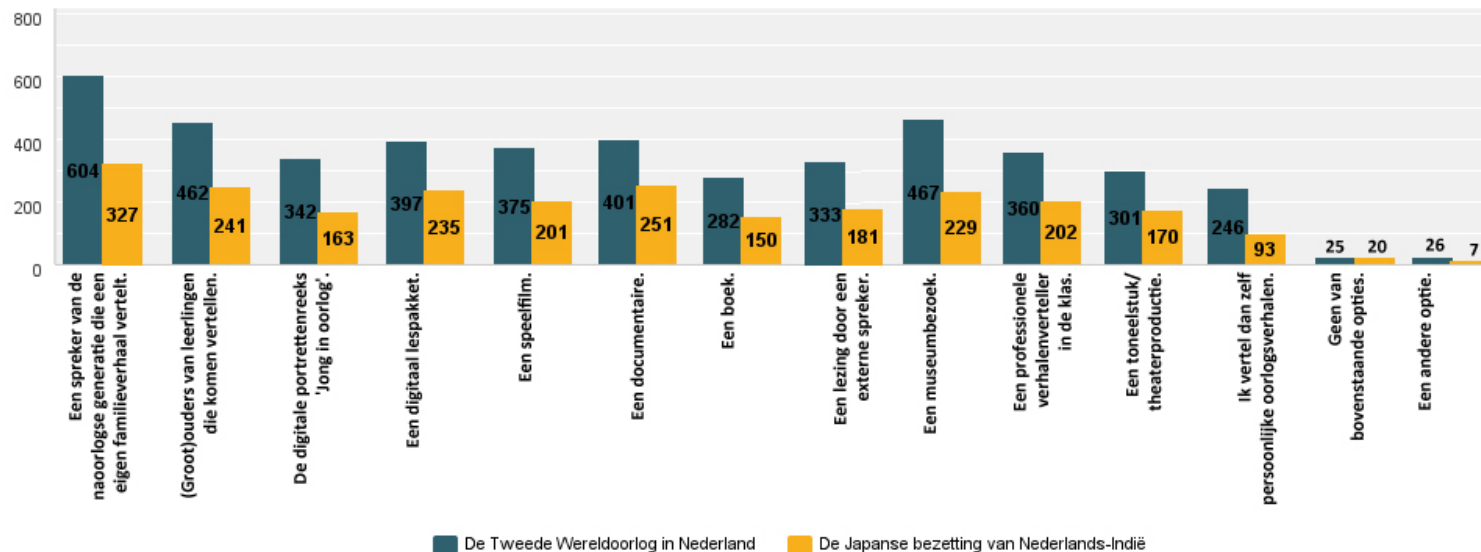
over De Tweede Wereldoorlog en de Japanse bezetting van Nederlands-Indië

Doel van het onlineonderzoek is o.a. om een beeld te krijgen wat de wens van de docent is als de eerste generatie ooggetuigen er niet meer is. De respondenten is gevraagd naar hun belangstelling voor een alternatieve oplossing als er geen ooggetuigen van de eerste generatie meer zijn. Op dit moment in de enquête werd dit voor twee specifieke onderwerpen bevroegd: de Tweede Wereldoorlog en de Japanse bezetting van Nederlands-Indië.

Voor de respondenten is bij beide onderwerpen 'een spreker van de naoorlogse generatie die een eigen familie verhaal vertelt' het meest populaire alternatief. Gevolgd door '(groot-)ouders van leerlingen die

Als de eerste generatie ooggetuigen wegvalt, wat is voor u als docent dan een goed alternatief?

(Vul voor beide kolommen minimaal één antwoord in. Meerdere antwoorden mogelijk)

komen vertellen' en op de derde plek 'een museumbezoek'. Alle aangeboden alternatieven voor lesinvulling voor het onderwerp Japanse Bezetting van Nederlands-Indië zijn minder vaak aangevinkt, maar de volgorde (populariteit) van de alternatieven zijn wel bijna geheel dezelfde als voor het thema de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Alleen de lezing door een externe spreker is met 53% bij het onderwerp Japanse Bezetting net iets populairder dan een digitale portrettenreeks (46%).

“Voor de leerlingen en mij was het verhaal duidelijk omdat de gastspreker én goed vertellen kon én vragen uitlokte bij de kinderen en dat ook kon plaatsnemen naar het nu.”

Docent po

Bij 'een andere optie' is '13 in de oorlog'^{***} meerdere malen genoemd, maar ook het zelf onderzoek laten doen in (lokale) archieven komt voorbij. Daarnaast zijn er respondenten die zelf met het idee komen om andere ooggetuigen aan te spreken: "*Sprekers met ervaringen uit andere*

^{***}NPS-serie '13 in de Oorlog' vertelt in 13 afleveringen het verhaal van de Tweede Wereldoorlog. Wat gebeurde er allemaal en hoe was het om tijdens de oorlog op te groeien zijn vragen die aan de orde komen. (bron: <http://steunpuntgastsprekers.nl>)

oorlogen waarbij er een parallel gelegd kan worden met de Tweede Wereldoorlog". Daarnaast wordt er in het algemeen door de docenten aangegeven dat zij het belangrijk vinden dat de gastspreker goed kan vertellen, er interactie is met de leerlingen en dat het meebrengen van voorwerpen grote indruk maakt op de leerlingen en dat de gastspreker zelf niet te veel connectie tussen het eigen verhaal en het (politieke) huidige leefklimaat moet leggen.

Betreffende het alternatief 'digitaal lespakket' over de Tweede Wereldoorlog is er een duidelijke groeiende interesse in (nieuwe) alternatieven naarmate de respondent jonger is. Dit geldt voor zowel digitale middelen als ook bij bijvoorbeeld het alternatief 'een boek'.

Geboren in	Aantal respondent en gehele enquête	Digitaal lespakket		Een boek	
		Aantal respondenten interesse	% interesse	Aantal respondenten interesse	% interesse
1940-1949	4	0	0%	1	25%
1950-1959	109	63	58%	33	30%
1960-1969	147	82	56%	53	36%
1970-1979	157	82	52%	60	38%
1980-1989	159	108	68%	74	47%
1990-1999	86	59	69%	60	70%

Percentages zijn afgerond tot hele getallen.

Respondenten met een onbekende leeftijd(3) zijn in deze tabel niet genoemd.

Wel of geen ervaring met een gastspreker in de klas De alternatieven die de respondent mét gastsprekerervaring koos, lijken in grote mate op de keuzes die de respondent zonder gastsprekerervaring maakte. Wat opvalt is dat het alternatief 'documentaire' in een andere mate gewaardeerd wordt. Deze komt bij de groep die wél ervaring heeft met een gastspreker op een hogere plaats (3e) in de lijst te staan. Docenten die geen ervaring hebben met een gastspreker plaatsen de documentaire op een 5e plaats.

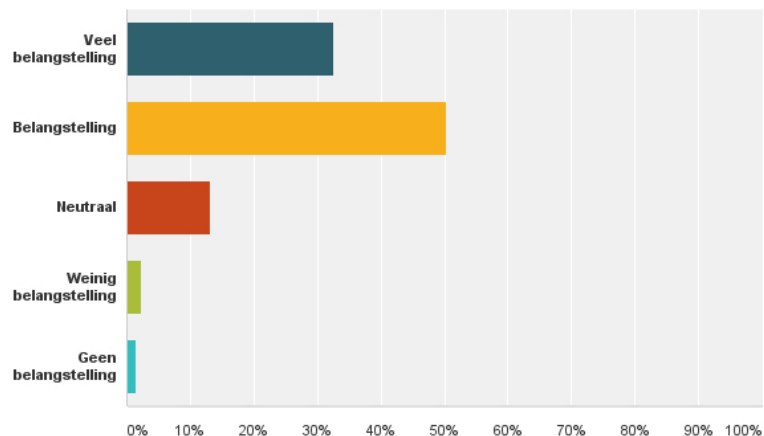
Er zijn slechts een paar wat grotere verschillen tussen de docenten die wél en géén ervaring met gastsprekers hebben. De respondenten die geen ervaring hebben met gastsprekers komt relatief vaker uit Overijssel, geven vaker les op een school in landelijk gebied (53% tegen 45% van de gastspreker ervaren respondenten) en geven vaker les aan de lagere bovenbouwklassen van het po. Ze hebben minder interesse (14%) in naoorlogse sprekers van Molukse afkomst dan de gastsprekerervaren docenten (28%) en antwoorden vaker 'neutraal' (35% ten opzichte van 20%) bij de vraag of ze aandacht besteden aan recente/actuele conflicten in de wereld.

Over naoorlogse sprekers De respondenten gaven de volgende antwoorden op de vraag 'ik heb al een keer een gastspreker van de naoorlogse generatie in de klas ontvangen die zijn/haar (familie-)verhaal gedeeld heeft; 44% geeft aan zou wel eens een gastspreker van een naoorlogse generatie te hebben ontvangen, en 56% geeft aan dat dit niet het geval is. Bekijken we echter de opmerkingen uit het invulveld, dan refereren veel respondenten naar hun ervaring met een eerste generatie spreker. Dit zou er dus op kunnen duiden dat de werkelijke percentages anders zijn. Daarnaast zijn de opmerkingen over de daadwerkelijk naoorlogse generatie gastsprekers divers te noemen. Een docent havo/vwo onderbouw geeft aan: *“Als het niet persoonlijk is, dan interesseert het leerlingen veel minder.”* Maar ook:

“In de klas kwam een kind van een NSB-er: leerlingen begrijpen heel goed de schaamte, het verdriet, de vernedering. Ze kunnen vragen stellen.”

Docent vo vmbo

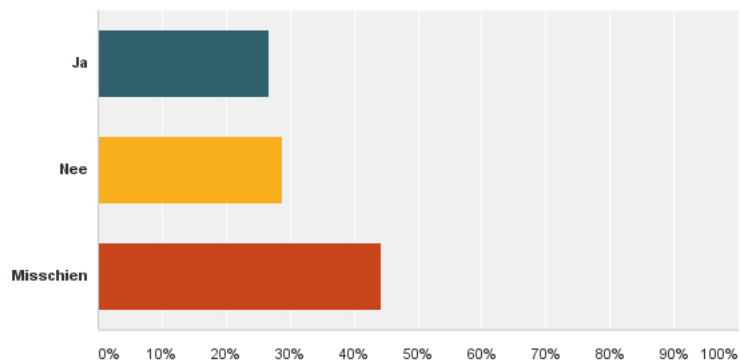
Heeft u belangstelling voor gastlessen die verzorgd worden door iemand van de naoorlogse generatie (waarbij een familieverhaal centraal staat)?

Een groep van bijna 33% van de respondenten geeft aan 'veel belangstelling' te hebben in het ontvangen van een gast spreker van de naoorlogse generatie. Nog eens 50% van de respondenten heeft 'belangstelling'. Er zijn hier geen grote verschillen te ontdekken onder verschillende groepen respondenten.

Bij de vervolgvraag naar de belangstelling voor lessen verzorgd door sprekers van de naoorlogse generatie Molukse afkomst, is er een duidelijk verschil tussen de belangstelling in het po (belangstelling ja: 23%, nee: 32% en misschien: 45%) en het vo (belangstelling ja: 35%, nee: 23% en misschien 42%).

Het Landelijk Steunpunt Gast sprekers WOII-Heden verzorgt ook gastlessen door sprekers van naoorlogse Molukse afkomst. Heeft u belangstelling voor gastlessen die verzorgd worden door sprekers van naoorlogse Molukse afkomst?

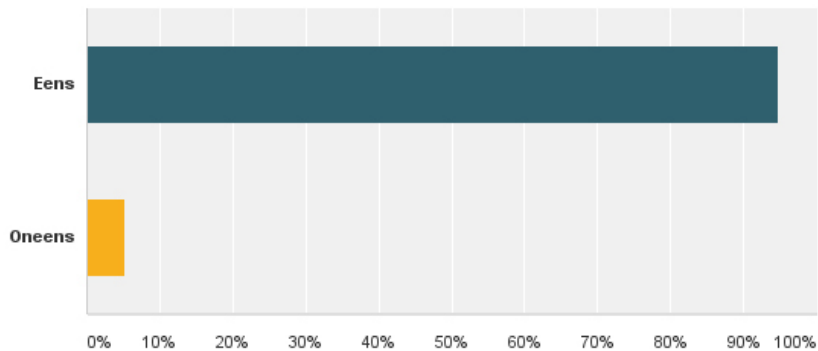
Gastles op Greijdanus College in Zwolle

“Blijf (als jullie de mogelijkheid hebben) de leeftijd van de gastsprekers aanpassen. Dus graag verjonging door bijvoorbeeld asielzoekers of mensen met een verblijfsvergunning met recentere verhalen.”

Docent vo vmbo

2.5 De wensen met betrekking tot gastsprekers uit recente/actuele conflictgebieden in de wereld

Een schoolbezoek van een gastspreker uit een actueel conflictgebied kan een waardevolle aanvulling zijn in mijn les.

Is er onder de respondenten een wens om gastsprekers uit recente/actuele conflictgebieden in de wereld te ontvangen? En zo ja, op welke manier?

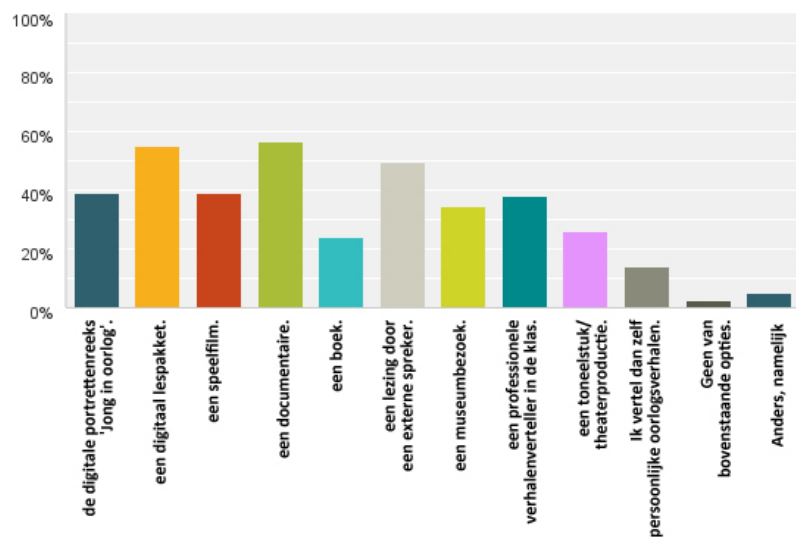
De respondenten besteden in hun lessen vaak aandacht aan recente/actuele conflicten in de wereld. Respondenten uit het vo antwoorden net iets vaker (14%) te opzichte van respondenten po (10%) dat ze 'altijd' aandacht besteden aan dit onderwerp.

Een schoolbezoek van een gastspreker uit een actueel conflictgebied kan volgens bijna 95% van de respondenten een waardevolle aanvulling zijn op de les. 84% van de respondenten heeft hierbij belangstelling voor een specifiek thematisch aanbod van sprekers.

"Ik zou het zeer waarderen, wanneer iemand uit bijvoorbeeld een AZC in mijn groep zijn of haar levensverhaal zou komen vertellen... Zij hebben de hele vluchtelingenproblematiek aan den lijve ervaren en hun persoonlijke verhaal kan bijdragen aan meer begrip bij de plaatselijke bevolking".

Docent po groep 8

Een ontmoeting met een gastspreker in de klas maakt vaak grote indruk op leerlingen. In de situatie waarin dit niet mogelijk is, hoe zou u deze recente/actuele brandhaarden/conflictgebieden het liefst bij uw leerlingen onder de aandacht brengen? Ik zou dat het liefst doen met behulp van... (po & vo + meerdere antwoorden mogelijk)

Als de komst van een gastspreker niet mogelijk is, wat vindt men dan een goed alternatief? Een documentaire (57%), digitaal lespakket (55%) of lezing (49%) worden door de respondenten het meest gekozen als alternatief. De volgorde van deze top drie is in het po en vo overigens wel verschillend.

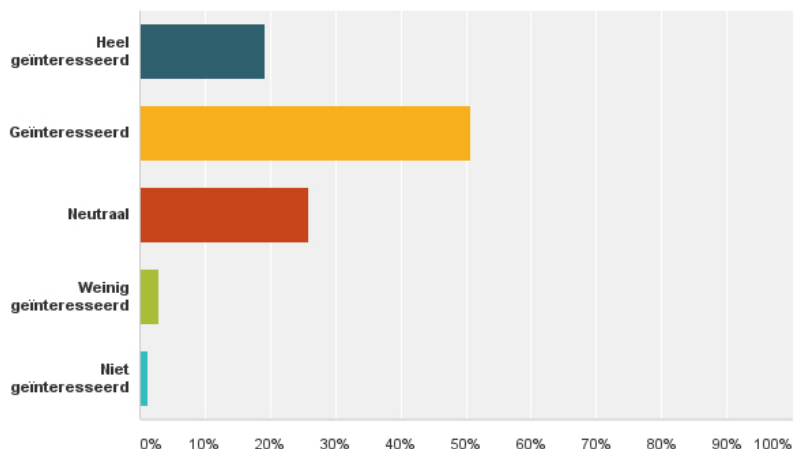
Bij 'andere optie' noemt men veel het jeugdjournaal, andere nieuwskanalen, of het gebruiken van andere vakken (geschiedenis, aardrijkskunde) als kapstok om het onderwerp aan te snijden.

"Dit zou ik ook in mijn lessen Nederlands kunnen inplannen. Het gaat om meningsvorming, argumenteren, luisteren, samenvatten enz. Ik zie mogelijkheden."
 Docent vo vmbo

"...hij was een jongen tijdens de oorlog en heeft gepraat met onze jongens en meiden die zelf de oorlog hebben meegemaakt (vluchtelingen)."
 Docent van een Internationale Schakel Klas

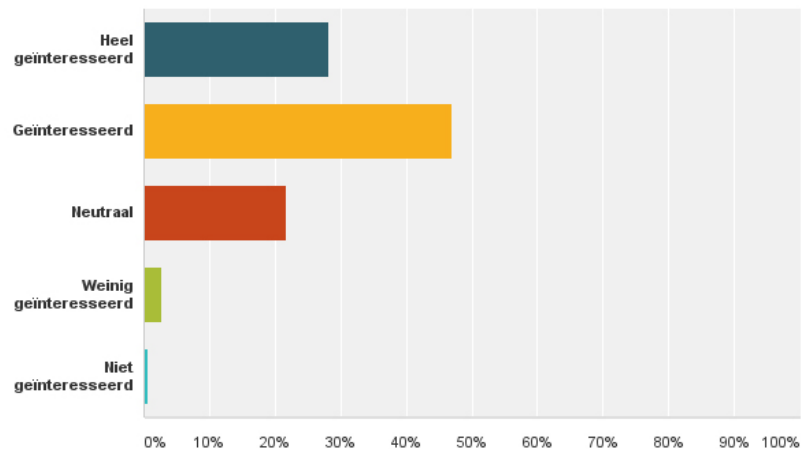
Mijn leerlingen zijn geïnteresseerd in oorlogservaringen/vluchtverhalen van klasgenoten/leeftijdsgenoten op onze school.

Respondenten ZONDER (kinderen van) vluchtelingen in de klas

Mijn leerlingen zijn geïnteresseerd in oorlogservaringen/vluchtverhalen van klasgenoten/leeftijdsgenoten op onze school.

Respondenten MET (kinderen van) vluchtelingen in de klas

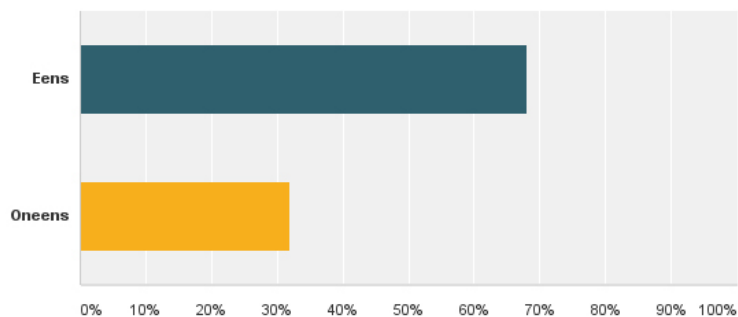

Vluchtelingen in de klas In totaal 185 respondenten hebben aangegeven dat zij in het schooljaar 2016/2017 (kinderen van) vluchtelingen in de klas hebben. Van de groep respondenten uit het po heeft 21% één of meer (kinderen van) vluchtelingen in de klas. Bij de groep respondenten uit het vo is dat twee keer zo vaak; 43% geeft aan (kinderen van) vluchtelingen in de klas te hebben. Zowel uit po als uit vo geeft 50% van de respondenten aan dat hun leerlingen 'geïnteresseerd' zijn in de oorlogservaringen/vluchtverhalen van klas- en leeftijdsgenoten. 22% van alle respondenten geeft aan dat de leerlingen 'heel geïnteresseerd' zijn.

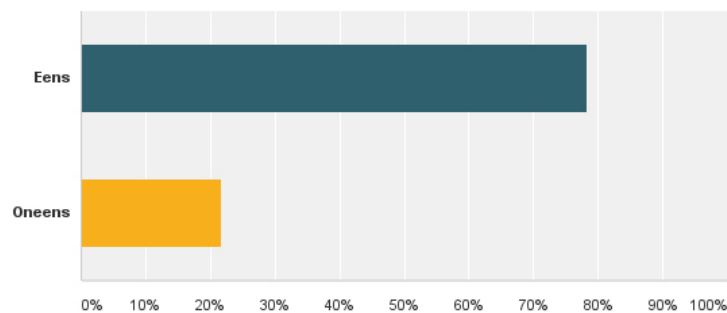
Bekijken we specifiek de resultaten tussen de docenten met en zonder (kinderen van) vluchtelingen in de klas, zien we meer verschillen. Van de docenten die (kinderen van) vluchtelingen in de klas hebben, geeft 28% aan dat hun leerlingen 'heel geïnteresseerd' zijn en 47% 'geïnteresseerd' zijn in oorlogsverhalen/vluchtverhalen. Docenten die geen (kinderen van) vluchtelingen in de klas hebben zeggen dat 19% van hun leerlingen 'heel geïnteresseerd', en 51% 'geïnteresseerd' is in deze verhalen.

Opvallend is dat 45% van de docenten zonder (kinderen van) vluchtelingen in de klas, de leerlingbelangstelling voor de periode van de Tweede Wereldoorlog toe ziet nemen, 30% ziet dit niet, 25% weet het niet. Onder de docenten met (kinderen van) vluchtelingen in de klas ziet 33% de interesse stijgen, 41% ziet dit niet, en 26% weet het niet.

Ik heb behoefte aan een pedagogisch/didactisch kader zodat deze oorlogservaringen/vluchtverhalen gedeeld kunnen worden.

Ik zou behoefte hebben aan een duogastles waarbij sprekers een gezamenlijke vertelling verzorgen, gebaseerd op hun eigen ervaringen (bijvoorbeeld een veteraan van een vredesmissie samen met een vluchteling).

De respondenten vinden het goed dat de oorlogsverhalen/vluchtverhalen gedeeld worden in de klas (96%) en zowel de respondenten met als zonder (kinderen van) vluchtelingen in de klas, hebben behoefte aan een pedagogisch kader (68%). Ook een duogastles (waarbij sprekers een gezamenlijke vertelling verzorgen, bijvoorbeeld een veteraan van een vredesmissie met een vluchteling) zou voor beide docenten goed worden ontvangen; gemiddeld 78% van de respondenten zegt hier behoefte aan te hebben.

Er worden nog andere ideeën met betrekking tot de duo-gastles aangedragen. Een docent in het vmbo en havo/vwo onderbouw laat weten interesse te hebben in het uitnodigen van andere deskundigen: *“Vanwege de complexe achtergrond van (huidige) conflicten zou een duo-les van ooggetuige en ‘deskundige’ (journalist/onderzoeker/medewerker NGO/schrijver/...) misschien ook de moeite van het uitproberen waard zijn?”.*

Een aantal respondenten uit het po, maar ook de volgende docent havo/vwo onderbouw geeft aan een duogastles misschien te verwarrend, te moeilijk is: *“Dat lijkt me voor mijn leerlingen te verwarrend. Het is al moeilijk genoeg om je te verplaatsen in de positie van één gastspreker; in die van twee zal voor velen een te grote uitdaging zijn. Voor oudere leerlingen is het wellicht een interessante optie”.*

Een docent aan de Pabo geeft het volgende aan: *“Pas op dat de Tweede Wereldoorlog niet te direct gekoppeld wordt aan brandhaarden anno nu en vluchtelingen van nu. Het zijn verschillende tijden en verschillende conflicten, laat dat vooral ook goed naar voren komen in jullie lesaanbod”.*

Fred Cohenno

"De gastspreker vertelde over de spanning van zijn vader tijdens de eerste meidagen. Zijn vader bleek te hebben gevochten op de Grebbeberg en zat later in het verzet. Hij kon er niet met zijn zoon over spreken. De klas was zeer geboeid en begreep wel dat een oorlog ernstig ingrijpt op een mensenleven."

Docent po

Samenvatting

De online enquête 'Oorlogsverhalen in de klas' heeft een aantal duidelijke resultaten opgeleverd. In vijf weken tijd hebben 665 respondenten, met een brede demografische verspreiding over heel Nederland, deze enquête ingevuld.

Belangstelling voor periode 1940-1945 Bijna 40% van een groep respondenten geeft aan dat de eigen belangstelling naar de periode 1940-1945 groter is geworden. Voor 59% is deze belangstelling gelijk gebleven. Persoonlijke aanraking met verhalen, historische plekken en ook het bespreken van familieverleden versterken deze belangstelling. Tevens gaat dit samen met de huidige ontwikkelingen en de herdenkingen (bijvoorbeeld: 2015 als recent jubileumjaar). Van de respondenten ziet 41% de interesse van leerlingen voor de periode 1940-1945 toenemen, 32% ziet dat niet en 26% weet niet of de belangstelling toeneemt.

Huidige ervaringen en wensen vanuit verschillende hoeken Een grote groep (87%) van de 665 respondenten heeft in de afgelopen vijf jaar een gastspreker in de klas ontvangen. Vaak is dit bezoek georganiseerd door het *Steunpunt Gast sprekers*. Alleen of in samenwerking met een andere partij. Deze respondentengroep heeft goede ervaringen met gastsprekers in de klas, en voor 96% was het dan ook van (grote) meerwaarde.

De verschillen tussen de ervaringen uit het primair en voortgezet onderwijs zijn niet groot. Slechts op een aantal punten lopen de antwoorden uiteen: als er geen gastspreker kan komen om over het onderwerp 'recente/actuele brandhaarden en conflicten' te vertellen, kiezen de respondenten in po en vo bijvoorbeeld wel voor dezelfde alternatieven, maar in een andere volgorde. Nog een ander verschil: vanuit het vo is er meer interesse om een Molukse naoorlogse gastspreker uit te nodigen dan vanuit het po.

De jongere respondent kiest bovendien meerdere verschillende alternatieven dan zijn/haar oudere collega's. Hoe jonger de respondent, hoe meer interesse/behoefte aan vervangende materialen als de eerste generatie ooggetuigen wegvalt.

Niet alleen de leerlingen maar ook docenten zijn onder de indruk van de gastsprekers. Er wordt door meerdere respondenten aangegeven dat een fysiek bezoek aan een historische locatie zoals een voormalig kamp (extra) grote indruk maakt. Onder de respondenten van de Pabo/HBO wordt bijvoorbeeld de Ravensbrückreis vaak genoemd; deze reis maakt grote indruk op de nieuwe generatie docenten. Het direct ervaren en ontmoeten van oorlogsgetuigen zal aansporen een gastspreker uit te nodigen in de eigen klas. Ook wordt door de respondenten die al wél een gastspreker hebben ontvangen, een documentaire eerder als alternatief lesmiddel gekozen dan door de respondenten zonder ervaring met gastsprekers. Daarnaast is de groep die nog geen gastspreker heeft ontvangen in het algemeen matiger enthousiast over de alternatieven, en andere onderwerpen dan de Tweede Wereldoorlog.

Een groep van 13% geeft aan afgelopen vijf jaar geen ervaring te hebben met het ontvangen van een gastspreker in de klas. Zij lijken minder betrokken bij het onderwerp 'Japanse bezetting van Nederlands-Indië'; ze beantwoorden de vragen rond dit onderwerp vaker met 'neutraal' en 'misschien' en kiezen weinig tot geen alternatief lesmateriaal voor dit onderwerp. Ook geeft 35% het antwoord 'neutraal' op de vraag of ze aandacht besteden aan recente/actuele conflicten in de wereld, ten opzichte van 20% van de docenten die al wel eens een gastspreker in de klas hebben gehad.

In het algemeen geven de docenten aan dat zij het belangrijk vinden dat de gastspreker goed kan vertellen, er interactie is met de leerlingen, dat het meebrengen van voorwerpen grote indruk maakt op de leerlingen en dat de gastspreker zelf niet te veel connectie tussen het eigen verhaal en het (politieke) huidige leefklimaat moet leggen.

(Kinderen van) vluchtelingen in de klas Er is een aantal verschillen tussen de antwoorden van de respondenten die wel of geen (kinderen van)

vluchtelingen in de klas hebben. De relatie tussen de aanwezigheid van (kinderen van) vluchtelingen in de klas en interesse in de periode 1940-1945 is voor docenten en leerlingen vergelijkbaar. Onder docenten en leerlingen zonder (kinderen van) vluchtelingen in de klas is deze interesse vaker toegenomen dan bij hun collega's en leerlingen met deze vluchtelingeleerlingen/klasgenoten.

Een vernieuwd aanbod erfgoededucatie is voor een grotere groep docenten met (kinderen van) vluchtelingen in de klas de reden van de toegenomen belangstelling en zij geven ook vaker aan dat dit te maken heeft met de actuele ontwikkelingen in de wereld.

Docenten met (kinderen van) vluchtelingen in de klas zien bij hun leerlingen een sterkere interesse in oorlogservaringen/vluchtelingenverhalen dan de collega's zonder (kinderen van) vluchtelingen in de klas.

We zouden kunnen concluderen dat de interesse in (algemene) oorlogservaringen/vluchtelingenverhalen sterker is wanneer er (kinderen van) vluchtelingen in de klas zitten. Als er (kinderen van) vluchtelingen in de klas zitten, geven docenten vaker aan dat zij zien dat de leerlinginteresse in de periode 1940-1945 afneemt. De interesse in de periode 1940-1945 kan in deze gevallen wellicht versterkt en vergroot worden door het samen aanbieden van de onderwerpen.

Gastprekers uit en lesmateriaal over de naoorlogse generatie Een groep van bijna 33% van de respondenten geeft aan veel belangstelling te hebben in het ontvangen van een gastpreker van de naoorlogse generatie. Voor 50% van de respondenten dekt 'belangstelling' de lading. De algemene belangstelling voor de onderwerpen 'Japanse bezetting van Nederlands-Indië' en 'tweede generatie Molukse gastprekers' is minder groot dan voor de onderwerpen 'Tweede Wereldoorlog' en 'Actuele brandhaarden/conflictgebieden'. Bij vragen over (gastprekers over) de Japanse bezetting wordt bijvoorbeeld vaker 'misschien', 'neutraal' of '(totaal) onbelangrijk' geantwoord en er worden minder alternatieve lesmaterialen gekozen dan dat men voor de andere onderwerpen doet. De Japanse bezetting en Molukse onderwerpen lijken verder van de docent (en/of lesmethode) af te staan.

Wensen voor gastspreker en lesmateriaal over een recente/hedendaags brandhaard/conflictgebied Een schoolbezoek van een gastspreker uit een actueel conflictgebied kan volgens bijna 95% van de respondenten een waardevolle aanvulling zijn op de les. Bijna drie kwart van de leerlingen (in zowel po als vo) is volgens de respondenten 'geïnteresseerd' tot 'heel geïnteresseerd' in oorlogs- en vluchtverhalen. 84% van de respondenten heeft hierbij belangstelling voor een specifiek thematisch aanbod van sprekers. De alternatieve lesmaterialen waar de meeste belangstelling voor wordt geuit zijn: een documentaire 57%, digitaal lespakket 55% of lezing 49%. Daarnaast wordt het idee van een duogastles goed ontvangen. Bij de alternatieven als een 'duoles' of het uitnodigen van gastsprekers uit actuele conflictgebieden/vluchtelingen worden echter ook kanttekeningen geplaatst. Het kan voor zowel de leerlingen die dit verhaal horen, als voor de leerlingen die hun ervaringen delen (te) zwaar zijn. Goede begeleiding voor alle betrokkenen is wenselijk en een grote groep respondenten (zowel met als zonder (kinderen van) vluchtelingen in de klas) heeft behoefte aan een pedagogisch kader.

Aanbevelingen

Vergroot het bestand met naoorlogse generatie gastsprekers Er is een blijvend grote vraag naar gastsprekers. Speel in op deze belangstelling door met name naoorlogse sprekers met Tweede Wereldoorlog gerelateerde familie verhalen als gastsprekers aan te trekken. De eerste generatie verdwijnt immers langzamerhand.

Ontwikkel (actuele) pedagogische handvatten/ begeleiding/ alternatieven Er is, vooral door de jonge docenten, aangegeven dat er een sterke behoefte is aan een pedagogisch kader en handvatten om de lessen rondom een gastles in te richten. Help de (jonge) docent door het ontwikkelen van dit kader en deze handvatten. Benadruk hierbij bijvoorbeeld dat de komst van de gastspreker in de klas invulling geeft aan meerdere kerndoelen maar bijvoorbeeld ook *21e eeuwse vaardigheden* aan kan spreken. Overweeg ook de uitwerking van de in de enquête beoordeelde alternatieven. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het betrekken van een nieuwe generatie filmmakers (bijvoorbeeld studenten kunstacademie Minerva (Groningen) of ArtEZ (o.a. Zwolle) of een filmacademie) voor het maken van een documentaire.

Biedt vluchtelingverhalen en duo-gastlessen aan Speel in op de grote interesse in recente brandhaarden/ actuele vluchtelingen problematiek. Trek ook nieuwe gastsprekers aan die een persoonlijke betrokkenheid hebben bij recente brandhaarden en conflictgebieden. Onderzoek de mogelijkheden van duo-gastlessen (b.v. een vluchteling samen met een WOII-ooggetuige aan het woord of een veteraan en een vluchteling samen laten vertellen). Zorg voor goede begeleiding van sprekers en (kinderen van) vluchtelingen in de klas, en goede kaders voor docenten. Onderzoek bijvoorbeeld ook de mogelijkheid om samen met Vluchtelingorganisaties vluchtelingen (oud én jong) als (duo-)gastspreeker te begeleiden.

Versterk samenwerking met andere (cultuurhistorische) organisaties Het bezoek van een historische plek wordt meerdere malen als erg indrukwekkend benoemd voor zowel de docent als leerling. De

combinatie van een bezoek aan bijvoorbeeld *Herinneringscentrum Kamp Westerbork* of een andere historische plek/museum met een bezoek van een gastspreker in de klas versterkt de ervaring en de discussie. Versterk met collega-organisaties deze combinatiebezoeken.

Initieer een focusgroep Een grote groep respondenten heeft aangegeven voor vervolgonderzoek benaderbaar te zijn. Selecteer en benader een brede groep van 20-30 personen om een aantal keer per jaar op nieuwe projectideeën te laten reflecteren, om de wensen uit het docentenveld bij te houden, en bijvoorbeeld incidentieel ontmoetingen tussen gastsprekers en docenten te realiseren. Contact kan natuurlijk ook digitaal. Waar een vragenlijst ná het gastsprekerbezoek om reflectie vraagt, betreft dit een inspiratiebron vooraf.

Blijf monitoren Blijf de kwaliteit van inhoud en (vertel)techniek van de gastsprekers goed volgen en begeleiden. Om daarnaast een genuanceerd beeld van het totaal aanbod van gastsprekers over de oorlog in het onderwijs te kunnen schetsen, wordt aanbevolen om met bijvoorbeeld o.a. het Veteraneninstituut een uniforme kwantitatieve monitoring bij te houden.

Onderzoek de wens van de leerling Een grote groep respondenten (41%) geeft aan dat ze zien dat interesse in de periode 1940-1945 onder leerlingen is toegenomen. In 26% van de gevallen weet de respondent echter niet of deze interesse onder zijn eigen leerlingen is toegenomen. Stimuleer de docenten het gesprek met leerlingen aan te gaan ook vóórdat de gastspreker is geweest. Docenten kunnen hiervoor het huidige aanbod gebruiken.

Bijlage

Lijst met organisaties die op eniger wijze mee hebben gewerkt aan verspreiding van de enquête onder docenten po en vo in hun netwerk.

Gastprekersorganisaties

Landelijk Steunpunt Gastprekers WOII-Heden

Veteraneninstituut

Stichting Gastdocenten Werkgroep Zuidoost-Azië

Organisaties '40-'45

Herinneringscentrum Kamp Westerbork

Nationaal Comité 4 & 5 mei

Educatief Overleg veld '40 –'45;

NM Kamp Amersfoort

NM Kamp Vught

Anne Frankstichting

Joods Historisch Museum

Verzetsmuseum Amsterdam

Verzetsmuseum Zuid-Holland

Nationaal Bevrijdingsmuseum

Airborne Museum

Nationaal Militair Museum

Indisch Herinneringscentrum

Museum Bronbeek

Oorlogs- en Verzetscentrum Groningen

Museum Rotterdam '40-'45 NU

Oorlogsmuseum Overloon

Markt 12

Museon

Overige (culturele)organisaties

VGN KLEIO

Kunst & Cultuur Drenthe

Oversticht

Cultuurclick

Kunstwerk Friesland

Zeeuwse Ankers

Landschap Erfgoed Utrecht

Erfgoed Brabant

Erfgoedhuis Zuid-Holland

Cultuurcompagnie

Erfgoed Gelderland

Limburgs Erfgoed

Eric Borrias Verhalenverteller

Nieuwsbrief Historie Gesignaleerd

**Landelijk Steunpunt
Gastprekers WO II-Heden**